

УДК 378.011.3-051.:784+615(043)

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАСАДАХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ганна Врубель

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті розглянуто питання зв'язку фахової підготовки із вимогами сучасної освітньої парадигми до професійної освіти. У науковій студії авторкою розкрито специфіку впровадження здоров'язбережувальних технологій у процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва фахової компетентності. Висвітлено основу та обґрунтовано структуру феномену фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Визначено сутність понять «компетентність», «фахова компетентність», «мистецтвознавча компетентність», «культурологічна компетентність», «здоров'язбережувальна компетентність», «здоров'язбережувальні технології», «полікомпетентність», та виявлено специфіку їхнього застосування у процесі підготовки майбутніх фахівців. Обґрунтовано впровадження здоров'язберігаючих технологій у процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах компетентнісного-наскрізного, а також гуманістичного підходів.

Ключові слова:

компетентність; фахова компетентність; мистецтвознавча компетентність; культурологічна компетентність; здоров'язбережувальна компетентність; здоров'язбережувальні технології; полікомпетентність.

Resume:

vrubel Anna. Formation of professional competences of future teachers of music art on the basis of health care technologies.

The article examines the issue of the relationship between professional training and the requirements of the modern educational paradigm for professional education. In the article, the author reveals the specifics of the implementation of health-saving technologies in the process of training future music teachers of professional competence. The essence of the phenomenon of the professional competence of future music teachers is substantiated. The essence of the concepts "competence", "professional competence", "artistic competence", "cultural competence", "health-preserving competence", "health-preserving technologies", "polycompetence" was determined, and the specifics of their application in the process of training future specialists were revealed. The implementation of health-preserving technologies in the process of training future teachers of musical art is substantiated on the basis of competence-through and humanistic approaches.

Key words:

competence; professional competence; artistic competence; cultural competence; health-preserving competence; health-preserving technologies; polycompetence.

Постановка проблеми. В умовах модернізації вищої освіти постає гостра потреба в підготовці фахівця високого професійного рівня, здатного до самореалізації, спроможного до творчої побудови свого життя, зорієнтованого на особистий вибір і особисту відповідальність. Сьогодні ця проблема набуває важливого значення і в підготовці вчителя музичного мистецтва, який має сформувані за роки навчання у вищому навчальному закладі освіти фахову компетентність. Як відомо, випускники вузів не завжди конкурентоспроможні на ринку праці, тому актуальною теоретичною і практичною проблемою професійної педагогіки є зміна стратегій підготовки фахівців. Вирішення цієї проблеми забезпечить підвищення якості вищої освіти фахівців і на цій основі конкурентоспроможність випускників та престиж вищої школи України значно зросте у світовому освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема переорієнтації та вдосконалення системи професійної освіти обговорюється у педагогічній науці доволі активно. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує наявність різних підходів до визначення поняття «компетентність», показує великий інтерес вітчизняних та зарубіжних дослідників до означеної проблеми з одного боку, а з іншого – вказує на не вирішення цієї проблеми як в

теоретичному так і практичному планах. Наукові праці таких дослідників як: В. Аніщенко, І. Бега, І. Зязюна, І. Зимньої, Л. Мосол, О. Овчарук, А. Хуторського, Т. Шамової зосереджені на теоретико-методологічних засадах проблеми. Праці В. Болотова, С. Козака, Т. Сорочан, В. Введенського присвячені питанню моделювання та проблемі формування компетентностей майбутніх фахівців. У сфері музичної освіти розкриваються різні аспекти професійних компетентностей: від складного багатовимірного феномену (І. Михайличенко, П. Третьяков) до визначення ключових компетентностей (І. Зимня, Т. Шамова) та окремих аспектів формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва (О. Горбенко, Н. Мурована). Потужні науковці сьогодення, такі як: О. Рудницька, Т. Падалка, О. Олексюк в своїх працях розкривають загальні питання методики викладання у вишах та формування різного роду компетентностей майбутніх викладачів музичного мистецтва. Однак недостатньо висвітлено питання оптимізації ефективного керівництва навчально-виховним процесом, його особливостей і специфіки в освітньо-мистецьких закладах у світлі компетентнісного підходу. Означена проблема досі лишається предметом подальших гострих дискусій і досліджень,

продовжуються науково-теоретичні і практичні пошуки.

Формулювання цілей статті. Мета статті – враховуючи поліфункціональну спрямованість підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, метою статті є висвітлення питання переорієнтації їхньої підготовки на вихідний результат, активізації навчально-виховного процесу, враховуючи дотримання єдності фахової підготовки (диригентсько-хорової, вокальної) через використання здоров'язбережувальних та новітніх технологій навчання, спрямованого на здатність випускників вузів застосовувати у практичній діяльності фахові знання й окреслення способів формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна музична освіта потребує якісного переосмислення, яке буде спрямоване на організаційну динамічність навчального процесу, використання ефективних педагогічних та новітніх здоров'язбережувальних технологій, що сприятиме якісній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва, допоможе здобувачам вищої освіти в опануванні фахових компетентностей як початкового рівня їхньої професійної підготовки у виконавській і педагогічній діяльності.

Аналіз сучасної освітньої діяльності констатує екстенсивний характер освіти у вузах, яка характеризується перевантаженням навчальних програм і дисциплін, орієнтацію на запам'ятовування і відтворення навчальної інформації, а не на творче засвоєння і використання на практиці, відсутність самостійного пошуку, що суттєво відрізняється від зарубіжної освіти. Як вважає сучасна дослідниця Г. Падалка, існуюча система викладання дисциплін характеризується певною абстрагованістю, відірваністю на практиці від існуючих проблем майбутньої професії. У полі зору викладачів часто знаходяться абстраговані художньо-музичні вміння. На думку автора, фахова підготовка, яка ігнорує потреби культурно-музичної практики, керується виключно мистецьким спрямуванням, – не забезпечує того, щоб фахові знання, вміння і навички, одержані здобувачами вищої освіти в процесі навчання трансформувались в практичній професійній роботі.

З огляду на це, вирішення завдань сучасної музичної освіти потребує актуалізації і інтенсифікації професійної спрямованості підготовки фахівців музичної галузі, яка передбачає досягнення єдності художньо-фахової і загально-професійної підготовки здобувачів вищої освіти, визначення

«органічного взаємопроникнення сплаву інтеграції» завдань майбутньої професійної діяльності з формуванням знань, умінь і навичок в галузі музично-хорового мистецтва (Падалка, 2008, с. 250).

Необхідність обґрунтування нової парадигми педагогічної освіти, яка пов'язана безпосередньо з професійною музичною компетентністю, зумовлює оптимальну адаптацію майбутніх педагогів-музикантів до умов професійної діяльності. У науково-педагогічних студіях немає одностайного підходу до розуміння дефініцій компетентісного підходу. Сучасні науковці у своїх дослідженнях висвітлюють різні трактування цих понять, їхню сутність і зміст. Ми поділяємо наукову думку С. Світайло, яка вважає, що компетентісна концепція професійної освіти спрямована на вдосконалення підготовки фахівців шляхом формування у них фахової музичної компетентності як складової професіоналізму і охоплює особистісні характеристики, теоретичні музичні знання, практичні здатності у сфері професійної музичної діяльності (Світайло, 2014, с. 670–675).

Фахова музична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва має свої особливості, які обумовлені поліфункціональною природою професії. Усі її компоненти органічно поєднані між собою: особистісний розвиток, професійна музична підготовка, сформованість загальної та музичної культури, здатність самостійно здійснювати професійну діяльність. Кожен здобувач вищої освіти, окрім володіння видатними музичними даними і виконавським професіоналізмом, має бути педагогом, психологом, організатором, мати сформовані знання і вміння музичного режисера та навіть актора. Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття «компетентність» як «здатність застосування знання і уміння», що означає активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях в умовах освітнього процесу. Міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнення та освіти, поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. Поняття компетентності при цьому містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності (Овчарук, 2004, с. 8–9).

Н. Бібік, сучасний потужний український науковець наголошує на тому, що компетентності «набуває молода людина не

лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо. На думку науковця, поняття «компетенція» – це в першу чергу відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма до освітньої підготовки учня, яка безпосередньо необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній освітній сфері, тобто, певною мірою, це соціально закріплений результат. Науковець вважає, що результатом набуття компетенцій стає компетентність, оскільки ознакою компетенції вона визначає її загально предметний або специфічний характер, а компетентність передбачає особистісну характеристику та ставлення до предмета діяльності (*Енциклопедія освіти*, 2008, с. 409).

Таким чином, поняття «компетентність» у сучасній науковій літературі розкривається за допомогою таких визначень, які характеризують даний феномен:

- Знання, досвіду в будь-якій галузі;
- Базова характеристика особи;
- Деякі внутрішні, потенціальні психологічні якості особистості, які далі проявляються в діяльності;
- Інтегративна характеристика якості підготовки випускника;
- Комплекс умінь, знань у дії;
- Здатність, готовність, спроможність;
- Якість особистості;
- Специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за власні дії.

Фахова музична компетентність майбутнього учителя музичного мистецтва має свої особливості, які обумовлені специфічною природою професії – поліфункціональністю. Вона складається з багатьох компонентів які органічно пов'язані між собою. Аналізуючи результати наукових досліджень компетентнісної концепції освіти, специфіки і особливостей навчально-виховного процесу в музично-освітніх ЗВО (О. Рудницька, Г. Падалко, О. Олексюк, Г. Кондратенко, Н. Мосянюк), ми розглядаємо фахову компетентність майбутнього педагога-музиканта як складне, інтегральне, динамічне за своєю структурою утворення, яке може модифікувати відповідно до змісту і рівня освіти.

Особливою формою відображення дійсності є **мистецтво**, естетичний художній феномен, який передає красу навколишнього світу, внутрішнього світу людини через осмислення фундаментальних категорій «краса», «гармонія»,

«довершеність». До процесу формування компетентної особистості входить мистецтвознавча складова, яка передбачає обізнаність у різних видах мистецтва, розвиненість навичок сприймання творів мистецтва, сформованість художньо-творчих умінь і навичок.

Мистецтвознавча компетентність – це здатність застосувати знання з теорії та історії мистецтва, світової культури, історії музики та інших видів мистецтв у навчальній діяльності, здатність аналізувати, оцінювати й інтерпретувати – поняття, яке конкретизує загальнокультурну компетентність. Спробуємо визначити основні критерії мистецтвознавчої компетентності, аналізуючи психолого-педагогічні, мистецтвознавчі та музично-педагогічні першоджерела. У наукових доробках у галузі мистецької освіти (Г. Падалка, Л. Мосол, О. Рудницька, О. Щолокова та інші) наголошується, що розвиненість таких якостей, як художній смак, ідеали, естетичні знання і мистецько-творчі здібності, здатність робити судження та вміння самовдосконалюватись, є показником мистецької розвиненості особистості, що формується в єдності емоційно-чуттєвого, когнітивного (інтелектуального) та творчо-діяльнісного компонентів, які можуть виступати загальними критеріями мистецтвознавчої компетентності.

У сучасній педагогічній науці сформовано окремий напрям методичних досліджень, в основі якого лежить комплексний вплив різних видів мистецтва на особистість учня. Культурознавчу компетентність у теоретико-методологічному контексті висвітлено у працях сучасних українських дослідників (О. Гуренко, С. Черепанова), а теоретично узагальнено у філософсько-педагогічних працях зарубіжних науковців (Б. Бім-Бад, Б. Кононенко, А. Фліер).

Культурологічна компетентність учителя музичного мистецтва – це сукупність знань про культуру в широкому та вузькому сенсі слова, які створюють цілісну картину світу та вказують роль навчальної дисципліни, яка уточнює цю картину, дає змогу визначити місце людини в цьому світі та способи зміни світу за допомогою отриманих знань.

Що стосується учителів музичного мистецтва, то їх культурологічна компетентність визначається як осмисленість знань про культуру, їх чітку структурованість, що забезпечує можливість прийняття рішень у ситуаціях вирішення культурологічних проблем.

Під культурологічною компетенцією слід розуміти таку рису особистості, яка дозволяє відчувати себе об'єктом культурно-історичного процесу, бути широко освіченою, мати знання в

різноманітних галузях науки та мистецтва, розуміти закономірності розвитку культури як процесу збереження і трансляції загальнолюдських цінностей, бути частиною сучасного світу.

Аналіз науково-методичних досліджень у галузі педагогіки дає можливість сформулювати визначення поняття культурологічної компетентності. Культурологічна компетентність – це інтегрована якість, яка виражається через здатність особистості бути духовно й естетично вихованою, всебічно обізнаною, володіти національно-культурними знаннями (розумітися на традиціях, реаліях, звичаях, духовних цінностях свого народу); знаходити зафіксовані в музиці, образотворчому мистецтві компоненти духовної та матеріальної культури; вміти не тільки доцільно ними оперувати, а й передавати учням; усвідомлювати себе та кожну особистість як носія певної етнокультури; уміти бачити спільне й відмінне в світосприйнятті їхніх носіїв. Культурологічна компетентність є підґрунтям для здійснення якісної професійної діяльності, формування національної свідомості особистості людини, яка знає мову і культуру своєї нації, володіє багатством виражальних засобів, творчо мислить у різних життєвих ситуаціях.

Реалії сьогодення такі, що урок, як основна форма організації навчально-виховного процесу, не вважається сучасним, якщо не враховується здоров'я дитини, якщо під час його проведення втрачається здоров'я. Тому сьогодні актуальним є створення умов для збереження здоров'я учнів, впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес. В цьому плані урок музичного мистецтва є унікальним, тому що музика впливає на людину на трьох рівнях: вібраційному, емоційному та духовному. Розуміння і сприйняття музики полягає у відчуженні її зв'язками, м'язами, рухами, диханням. Поєднання арт-терапії у формі різноманітних вправ разом із вокалотерапією, ритмотерапією, казкотерапією, кольоротерапією, може стати ефективним методом здоров'язбереження учнів, лікування шкільних неврозів, які виникають як у процесі отримання освіти, так і в сучасному житті взагалі.

Музика виконує оздоровчу функцію, впливаючи на біохімічні процеси людини. Науковцями доведено, що музика може зміцнювати імунну систему, покращувати обмін речовин і, як наслідок, сприяти відновленню процесів в організмі.

Аналіз значної кількості наукових джерел дозволив визначити кілька найбільш змістовних визначень дефініції «**здоров'язбережувальна компетентність**». Так у сучасному Державному

стандарті базової і повної загальної середньої освіти визначення «здоров'язбережувальна компетентність» окреслено як «здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитись до власного здоров'я та здоров'я інших людей». І. Анохіна розглядає здоров'язбережувальну компетентність як готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням і збереженням здоров'я, як свого так і оточуючих. Т. Бойченко визначає здоров'язбережувальну компетентність як ключову та пропонує такі її ознаки:

- Поліфункціональність: ця компетентність дозволяє вирішувати проблеми здоров'язбереження людини, групи людей, спільноти та суспільства у просторі всіх чотирьох складових здоров'я – фізичної, соціальної, психічної та духовної;
- Надпредметність і міждисциплінарність: інформація про формування, збереження, зміцнення, використання (або споживання), відновлення та передачу здоров'я має місце в усіх ланках неперервної валеологічної освіти (дошкільна, шкільна ланка, додипломна, післядипломна, освіта для дорослих);
- Багатовимірність: зумовлена сутністю здоров'я людини як багатомірного і цілісного феномена. Забезпечення широкої сфери розвитку особистості: вивчення шляхів і засобів формування, збереження, зміцнення, відновлення та передача здоров'я, особливо його духовної складової, має особистісне спрямування.

О. Ващенко здоров'язбережувальну компетентність розглядає як процес, що складається з трьох етапів, які відрізняються один від одного як специфічними завданнями, так і особливостями методики. Перший етап – початкове ознайомлення з основними поняттями та уявленнями, спрямований на формування в учнів елементарних знань про складові здорового способу життя: уявлення про елементарні правила збереження здоров'я; виконання норм здоров'язбереження, мотивація до ведення здорового способу життя. Другий етап – поглибленого вивчення, – зосереджений на повноцінному розумінні основ здорового способу життя учнів та вказує на рішення наступних завдань: уточнення уявлень про основи здоров'язбереження; досягнення свідомого виконання елементарних правил збереження та зміцнення здоров'я; формування практичних знань, умінь, навичок, необхідних у повсякденному житті. Третій етап – закріплення знань, умінь і навичок збереження та зміцнення

здоров'я та їх подальшого вдосконалення передбачає формування вміння зберігати здоров'я та перевести це у звичку, що буде використовуватися у повсякденному житті.

Таким чином, використання здоров'язберігаючих технологій у світі – це спосіб організації послідовних дій у ході навчально-виховного процесу, реалізація освітніх програм з урахуванням особливостей індивідуального здоров'я учнів, особливостей їхнього вікового, психофізичного, духовно-морального стану і розвитку, збереження і зміцнення здоров'я в результаті якої формується певна компетенція.

Постійне використання інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій є складовою сучасного уроку музичного мистецтва та художньої культури. Це спонукає учнів до самостійної дослідницької роботи, робить навчання більш різноманітним і яскравим. Колективна пізнавальна діяльність доволі емоційна і привчає до прояву ініціативи. Діти займаються творчістю, формують універсальні знання, самостійно роблять постановку проблеми, добір джерел та літератури, інтерпретацію й оцінку подій.

Висновки. Сучасний освітній процес спрямовано на реалізацію основної мети – формування конкурентноспроможної,

компетентної особистості, тому оновлення освіти характеризується пошуками нетрадиційних підходів до розв'язання навчальних, розвивальних і виховних завдань.

Проаналізувавши різноманітні науково-педагогічні погляди, ми можемо визначити специфіки компетентностей, які формуються за допомогою засобів мистецтва. По-перше, коли особистість спілкується з художніми цінностями, зростає практичний досвід, рівень мистецьких знань, ціннісні художні орієнтації трансформуються в художньо-естетичні компетентності – здоров'язбережувальні, мистецтвознавчі, культурологічні – органічні складові життєвих компетентностей. По-друге, художньо-естетичні компетентності побудовані на комплексі взаємодій інтересів, мотивів ставлень, знань, умінь, які відображають інтегровані результати навчання в галузі мистецтва та сформовані особистісні якості. Тобто компетентності, які формуються у процесі мистецької освіти, мають особистісно-діяльнісний та інтегративний характер.

Полікомпетентність як готовність до художньо-творчої самореалізації, самовдосконалення та самоосвіти у сфері мистецтва забезпечує метапредметні знання та вміння, серед яких навички саморегуляції відіграють значну роль.

Список використаних джерел

- Енциклопедія освіти.* (2008). В. Г. Кремень (Головн. ред.). Київ: Юрінком Інтер. С. 409.
- Єржемський, Г. Л. (1988). *Психологія диригування: Деякі питання виконавства та творчої взаємодії диригента з музичним колективом.* Київ: Музика. 80 с.
- Овчарук, О. В. (2004). Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики.* Київ: «к. і. с.». С. 6–93.
- Падалка, Т. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін): навч. посібник.* Київ: Освіта України. С. 250.
- Педагогічна майстерність:* Підручник (2004). І. А. Зязюн (Ред.). Київ: Вища школа. 422 с.
- Рудницька, О. П. (2002). *Педагогіка: загальна та мистецька:* навчальний посібник. Київ: ІЗМН. 270 с.
- Рудницька, О. П. (1994). *Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя.* (Дис. докт. пед. наук). Київ. 431 с.
- Світлайло, С. (2014). Компетентнісна підготовка викладача музичного мистецтва. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI ст. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції.* Київ. С. 670–675.

References

- Encyclopedia of education. Acad. of ped. Sciences of Ukraine; [chief ed. V.G. Kremin]. K.: Yurinkom Inter, 2008. 1040 p. p. 409. [in Ukrainian]
- Yerzhemskiy G.L. (1988). Psychology of conducting: Some issues of performance and creative interaction of the conductor with the musical team. K.: Music, 80 p. [in Ukrainian]
- Ovcharuk O.V. (2004). Development of the competency-based approach: strategic orientations of the international community. Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Educational Policy Library [Under general ed. O.V. Ovcharuk]. K.: "k.i.s." p. 6-93. p. 8-9. [in Ukrainian]
- Padalka T.M. (2008). Art pedagogy (Theory and methods of teaching art disciplines): teaching. manual. Kyiv: Education of Ukraine, 272 p., p. 250. [in Ukrainian]
- Pedagogical mastery: Textbook / I.A. Zyaziun, L.V. Kramushenko, I.F. Krivonos and others; Under the editorship of I.A. Zyaziun. 2nd ed., supplement and processing. K.: Vyshcha shk., 2004. 422 p. [in Ukrainian]
- Rudnytska O.P. (2002). Pedagogy: general and artistic: education. manual. K.: IZMN, 270 p. [in Ukrainian]
- Rudnytska O.P. (1994). Formation of musical perception in the system of development of pedagogical culture of the future teacher: Diss. Of dr. of ped. Science. K., 431 p. [in Ukrainian]
- Svitailo S. (2014). Competence training of a music teacher. Professional artistic education and artistic culture: challenges of the 21st century. Coll. of the material of International scientific and practical conference. Kyiv, pp. 670-675. [in Ukrainian]

Відомості про автора:

Врубель Ганна Федорівна

annavrubel2018@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

Наукове містечко, вулиця 59, Запоріжжя,

Запорізька обл. 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-165-170

Матеріал надійшов до редакції 13. 02. 2024 р.

Прийнято до друку 29. 02. 2024 р.

Information about the author:

Vrubel Anna Fedorivna

annavrubel2018@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State

Pedagogical University

Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,

Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-165-170

Received at the editorial office 13. 02. 2024.

Accepted for publishing 29. 02. 2024.